

Seljukly-ermenı gatnaşyklary

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Seljukly-ermenı gatnaşyklary SELÇUKLU – ERMENİ İLİŞKİLERİ

Oğuz Yabgu Devleti'nde sübaşy olarak görev yapan Selçuk Bey, Oğuz Yabgusu ile arası açıldığından, kendisine bağıly Türkmenlerle beraber, 961'de Cend şehrine geldi. Selçuk Bey, burada Müslüman olduktan sonra Oğuz Yabgu Devleti'ne karşı giriştiğı mücadelevde elde ettiğı başarılarla, kısa sürede, yardım aranan önemli bir askeri güç haline geldi. Nitekim, Maveraünnehir'de Karahanlılara ve Gaznelilere karşı hakimiyet mücadelesi veren Sâmâniler, Selçuk Bey'den yardım talebinde bulundu. Sâmâniler, aldıkları yardımın karşılığı olarak, Selçuk Bey'in oğlu Arslan İsrail ve beraberindeki Türkmenlere, Buhara yakınlarındaki Nur kasabası civarına yerleşme izni verdi (985-986). Selçuk Beyler ile Cend'de kalırken, Arslan İsrail Bey, adı geçen bölgede yerleşmiş ve Samanilerin Karahanlılara karşı verdiği mücadelevde önemli bir rol oynamıştır.

Selçuk Bey'in 1007 yılında ölümünün ardından Tuğrul ve Çağrı Beyler de, Buhara taraflarına geldiler. Ancak, Selçuk Bey'in ölümünden sonra "Yabgu" unvanını alan amcaları Arslan Bey'den ayrı hareket ettiler. Arslan Yabgu, Gazneli Mahmud tarafından 1025 yılında yakalatılarak Kalincar Kalesi'ne hapsedildikten sonra, ona bağıly Türkmenler de Horasan'a yerleştirildi. 1028 yılında Gaznelilerin saldırısına uğrayan bu Türkmenlerin bir

kısmı, bölgeyi terk edip, batı yönünde harekete geçerek Azerbaycan üzerinden Doğu Anadolu'ya akınlara başladılar. Diğer taraftan Tuğrul ve Çağrı Beyler de Maverâünnehir'de yaşadıkları çileli bir hayattan sonra, Horasan'a geçmek zorunda kaldılar (1035). Bir süre sonra Gazneli Mesud karşısında kazandıkları Dandanakan zaferiyle, Nişabur merkez olmak üzere Büyük Selçuklu Devleti'ni kurmayı başardılar (1040).

Gaznelilerin baskısına dayanamayan Arslan Yabgu'ya bağlı Türkmenlerin Doğu Anadolu'ya başlattığı akınlar, diğer Türkmenlerin de katılımıyla Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra artarak devam etti. Doğu Anadolu Bölgesi'ne akın eden Türkmenler, burada Bizans İmparatorluğu'na tâbi olarak yaşayan Ermeniler ile karşılaştı. Doğu Anadolu Bölgesi, 641'den sonra Arapların hakimiyetine girmiş, Dvin'in zaptından sonra, Dvin merkez olmak üzere bir emâret haline getirilmişti. Bölgenin idaresi için gönderilen valiler, daha ziyade vergi işleriyle meşgul olmuşlar ve eyaletin iç işlerini de Ermeni asilzadelere bırakmışlardı. Abbasiler zamanında sık sık isyan eden Ermenileri kontrol altında tutabilmek için, isyanlarda rol oynamayan ve Ermeni hanedanları içinde en nüfuzlu kişi olan I. Aşot b. Simpat'a, 882-883 yılında Halife el-Mu'temid (870-892) tarafından "kral" unvanı verilerek, Ani'de tac giydirildi. Abbasi Halifesi'nin bu tutumu karşısında, Ermeniler ile münasebetlerini kesmemek ve onlar üzerinde söz sahibi olmak düşüncesiyle Bizans İmparatoru Basileios da, 885'de I. Aşot'u Kral olarak tanıdı. I. Aşot'un taç giymesıyla kurulmaya başlayan Ermeni krallıklarının sayısının, X. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde, merkezleri Vaspurakan, Ani, Kars ve Lori olmak üzere dörde çıktığı görülüyor. Anadolu'ya Selçuklu akınlarının başlayacağı sıralarda bu krallıklar siyasî birlikten yoksun olarak varlıklarını devam ettiriyordu. Ancak İmparator II. Basileios'un 1021-22'de başlattığı ve haleflerinin devam ettirdiği Doğu Anadolu'yu ilhak siyaseti sonucunda, bu krallıklar hukuken Bizans'a bağlanmış ve halkın önemli bir kısmı Orta Anadolu'ya göç ettirilmiştir.

Selçukluların, Ermeniler ile ilişkilerinin, Selçukoğullarının henüz Maverâünnehir'de bulundukları ve kendilerine yeni bir yurt aramak zorunda kaldıkları XI. yüzyılın ilk çeyreğinde, Çağrı Bey'in 1015-1021 yılları arasında Doğu Anadolu bölgesine

gerçekleştirdiği keşif seferi ile başladığı öne sürülmektedir. Selçukluların, Doğu Anadolu Bölgesi'ne akmaya başlamaları, 1028 yılında Gaznelilerin hücumuna uğrayan Arslan Yabgu'ya bağlı Türkmenlerin batı yönünde hareket etmelerinden sonradır. Azerbaycan'a gelen bu Türkmenler, 1037 yılında Erran bölgesinden hareket ederek, Doğu Anadolu'ya Ermenilerin oturduğu yörelere akınlarda bulunup, Erran Hâkimi Ebu'l-Esvar'ın Ermeni reislerinden Davit ile yaptığı savaşa katıldılar. Ebu'l-Heyca Hezbâni idaresinde Urmiye'de bulunan Türkmenler ise, 1037-1043 yılları arasında Urmiye'den hareketle Vaspurakan bölgesine girerek prens Hacik kumandasındaki Ermeni kuvvetlerini bozguna uğrattılar ve çarpışmalar esnasında Hacik'i de öldürdüler.

Diyarbakır, Elcezire ve Musul havalisine akınlarda bulunan, ancak başarılı olamayarak geri dönen Türkmenlerin bir kısmı da Aras ırmağı yörelerine gelerek, Becni Kalesi'ne saldırıya geçmiştir. Ani Kralı Gagik'in müdahalesinden dolayı Kale'yi alamayan bu Türkmenler, bölgedeki Ermeni beldelerine yaptıkları akınlarda ele geçirdikleri çok sayıdaki tutsak ve ganimetlerle Rey'e geri döndüler (1042- 1043).

Türkmenlerin gerçekleştirdikleri bu akınlara, Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulduğu 1040 yılından sonra planlı bir fetih hareketi şeklinde gelişti. Tuğrul Bey'in, Devlet'in başkentini 1042 yılında Nişabur'dan Rey'e nakledip Selçuklu şehzade ve emirlerini Anadolu'nun fethiyle görevlendirmesinden sonra İbrahim Yinal, Dicle ırmağı kıyılarına kadar olan sahayı fethederken, Kutalmış da Aras ırmağını aşarak Ermeni ve Gürcü memleketlerine girdi. Musa Yabgu'nun oğlu Hasan, Vaspurakan bölgesine düzenlediği bir akında şehit olunca (1048), Tuğrul Bey'in emriyle İbrahim Yinal ve Kutalmış harekete geçerek, Eylül 1048'de Hasankale önlerinde Rum, Ermeni ve Gürcülerden oluşan Bizans ordusunu bozguna uğrattı, başkomutan Liparit'i esir aldı.

İbrahim Yinal ve Kutalmış'ın, Bizans ordusuna karşı kazandığı zaferden sonra İmparator Konstantin ile yapılan barışta tam bir anlaşma sağlanamaması ve Bizans'ın Anadolu'ya yeni kuvvetler göndermesi sebebiyle, Anadolu'nun fethine bizzat katılma gereği duyan Tuğrul Bey, ordusunun başında Doğu Anadolu'ya hareket etti (1054). Tuğrul Bey, Doğu Anadolu'nun iç kısımlarındaki yollara hakim olan stratejik öneme sahip Muradiye ve Erciş'i fethederken, Kars yönüne gönderilmiş olan

bir Selçuklu birliği ekseriyetini Ermeniler'in meydana getirdiği Bizans kuvvetlerini mağlup etti. Erciş'in fethinden sonra Van Gölü'nün kuzeyindeki ilerleyişine devam eden Tuğrul Bey, Ermeni Vasil'in savunduğu Malazgirt Kalesi'ni kuşattı, fakat kaledekilerin saldırılara mukavemeti karşısında kaleyi fethedemedi.

Diğer taraftan Çağrı Bey'in oğlu Yakutî'nin emirlerinden olan Sabuk (Sunduk/Saltuk) 1057 yılında Doğu Anadolu'ya sürekli ve başarılı akınlarda bulundu. Yakutî'nin sevk ettiği diğer Selçuklu birlikleri 1058 yılında Kars civarına akınlarda bulunup Kars ve Ani'yi kuşattılsa da fethedemediler. Diğer bir Selçuklu birliği Malazgirt ve Muş taraflarına akınlarda bulunurken, başka bir Selçuklu birliği de Erzincan ve Kemah'a kadar akınlarda bulundu. Bu kuvvetlerden bir kol Şebinkarahisar'ı ele geçirirken, üç bin kişilik bir kuvvetin başında bulunan Türk Emiri Dinar, Malatya'yı fethetti (1058). Bundan sonra da ileri harekâtına devam eden Türk kuvvetleri, nüfusunun büyük çoğunluğunu Ermenilerin oluşturduğu Sivas'ı fethetti (1059).

Tuğrul Bey'in 1063 yılında ölümünden sonra tahta geçen Alp Arslan (1063-1072), 1064 yılında Azerbaycan ve Doğu Anadolu bölgesinde fetihlerde bulundu. Bizans adına Lori Ermeni Krallığı'nı yöneten Gorige'yi kendine tâbi kıldıktan sonra, Doğu Anadolu'ya girerek Ani Kalesi'ni fethetti. Bu müstahkem kalenin düşmesi üzerine Bizans adına Kars'ı yönetmekte olan Ermeni Prensi Gagik, tâbiyyetini arz etmek üzere Sultan'ı Kars'a davet etti. Gagik'in bu davranışı üzerine Alp Arslan, ona hil'at giydirdi ve yerinde bıraktı. Buna rağmen Gagik, Alp Arslan'ın bölgeden ayrılmasından sonra bölgenin yönetimini Bizans'a bırakıp, İstanbul'a gitti. Ancak bu davranışından pişman olarak, Sultan Alp Arslan'ın huzuruna çıkıp tekrar krallığına kavuşmak ümidiyle İstanbul'dan ayrılmış, Kayseri'ye geldiğinde Bizanslılar tarafından öldürölmüştür.

Alp Arslan'ın Doğu Anadolu'dan ayrılmasından sonra başta Sâlar-i Horasan, Gümüştekin, Afşin, Ahmedşah olmak üzere Selçuklu emir ve kumandanları ileri harekâtlarını devam ettirdiler. Bu sıralarda Ermeni Bogusag ailesinin bütün fertleri İslamiyet'i kabul etmiş ve Sultan Alp Arslan'ın izniyle Siverek yöresinde yerleşmişlerdir.

Alp Arslan'ın 1072 yılında ölümünden sonra tahta geçen Melikşah, Ani Ermeni Başpiskoposu Barseğ'in başkanlığını

yaptığı bir heyeti kabul etti. Sultan Melikşah'ın huzuruna çıkan heyetin, vergilerin azaltılması, kilise, manastır ve ruhanilerden vergi alınmaması konusundaki ricaları kabul edildi. Sultan, emirlerinin uygulanması için Azerbaycan Valisi Kutbeddin İsmail'i görevlendirdi. Kutbeddin İsmail, vergileri kaldırmış, bölgede imar faaliyetlerine girişmiş, Ermeni kilise ve manastırlarını da Selçuklu Devleti'nin himayesine almıştır. 1071 Malazgirt Meydan Savaşı'nda Palu'daki Bizans kuvvetlerinin komutanı olan Philaretos Brachamios, Romanos Diogenes'in mağlup olmasından sonra Maraş ve civarında bir Ermeni Prensliği kurdu. Philaretos, dağınık halde yaşayan Ermenilerin de etrafında toplanmasıyla prensliğin sınırlarını kısa sürede Güneydoğu Anadolu'dan Çukurova'ya kadar genişletti. Fakat Selçuklu Emirlerinden Buldacı'nın, Ermeni Prensliği'ne ait yerleri ele geçirmesi üzerine Philaretos, değerli armağanlarla Sultan Melikşah'ın huzuruna çıkarak, hakim olduğu bölgelerin Selçuklulara tâbi olmak kaydıyla kendisine geri verilmesini rica etmiş, hatta Müslüman dahi olmuştur. Bunun üzerine Melikşah, o sırada Philaretos'un oğlu Barsama'nın yönetiminde bulunan Urfa'yı kendisine dirlik olarak vermiş ise de, Barsama ve şehir halkının teşebbüsü sonucunda kendisine Maraş verilmiştir. Daha sonra Barsama, Urfa'nın yönetimini Selçuklulara bırakmıştır. Şehre tayin edilen Amid'in olumsuz tavırları halkın şikayetlerine sebep olunca Melikşah, Bozan'ı Urfa'ya vali olarak göndermiştir (1087). Urfalı Mateos, Türklerin idaresine geçtikten sonra Urfa ve havalisinin asayişe kavuştuğunu ifade etmektedir. Melik Tutuş, Bozan'ı ortadan kaldırdıktan sonra Urfa ve Harran'ı teslim almış ve Urfa'nın idaresini Ermeni Toros'a vermiştir. Tutuş'un Berkayaruk ile giriştiği taht mücadelesinde hayatını kaybetmesi üzerine Toros, Urfa'ya tamamen hakim olmuş ve bir süre sonra Selçuklu tâbiyyetinden çıkmıştır. 1096 yılında başlayan I. Haçlı Seferi sonucunda I. Baudouin, Ermenilerin yardımıyla Urfa'yı ele geçirmiş ve Urfa Haçlı Kontluğu'nu kurmuştur. Urfa Ermenileri, Haçlıların sert tutumları karşısında zaman zaman gizlice Türklerin yardımına müracaat etmişler, ancak bu teşebbüslerinin bedelini Haçlılar tarafından cezalandırılmak suretiyle, çoğu kez hayatlarıyla ödemişlerdir. Urfa, İmadeddin Zengi'nin 1144'te şehri fethine kadar Haçlıların elinde kalmıştır. Zengi, fetihten sonra Urfa'nın Ermeni ve Süryani halkına zarar vermedi. Ancak

Haçlılar, Urfa'yı yeniden ele geçirme teşebbüsünde bulunduğunda, Ermenilerin Haçlıların yanında yer almaları üzerine, Nureddin Mahmud tarafından ağır bir şekilde cezalandırılmışlardır. Bu hadiseden sonra oldukça azalan Urfa'nın Hristiyan nüfusu, şehrin 1234'te Türkiye Selçuklu Sultanı I. Keykubad tarafından ele geçirilmesinden sonra, Anadolu'nun başka yerlerine iskan edilmiştir.

Anadolu topraklarında hüküm süren Türkiye Selçukluları, Büyük Selçuklu Devleti'ne göre, Ermeniler ile çok daha yoğun bir ilişki içinde oldu. Çünkü Ermeniler XII. yüzyılın başlarında Çukurova'da bir krallık kurmuşlardır. Ayrıca Türkiye Selçuklularının idaresi altında yaşayan Ermeniler bulunmaktadır. Çalışmamızda, Türkiye Selçuklularının, Ermeniler ile ilişkilerini, bu özelliği göz önünde bulundurarak inceledik.

Bizans imparatorları tarafından Doğu'daki krallıklarına son verilen ve İç Anadolu'ya göçürülen Ermenilerin bir kısmı, Çukurova'ya geçmiştir. Çünkü, Vaspurakan bölgesinde yaşayan Artzruni Sülalesi'ne mensup ve Ortodoks kilisesine bağlı Apılkarip adlı bir Ermeni asilzadesine, İmparator Monomach tarafından 1042 yılında Bizans'a tâbi olmak kaydıyla Tarsus şehrinin hakimiyeti verilmişti. Apılkarip'in aynı zamanda Kilikya valiliğine atanması daha sonraki yıllarda yeni göçlere ve Ermeni ileri gelenlerinin burada yeni yerler elde etmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim Ermeni asilzadelerinden Hetum'un oğlu Oşin, 1072 yılında kendisine tâbi Ermeni ileri gelenleriyle Çukurova'ya geçmiş, Apılkarip'in tavassutu ile Bizans'ın vassali olmak kaydıyla İmparator Alexios Komnenos'tan Lambron Kalesi'ni almıştır. Apılkarip'in, Bizans İmparatorunu Lambron Kalesi'nin babadan oğula geçen bir tımar olarak verilmesi konusunda ikna etmesinden sonra Oşin, Kale'yi onartmış ve halefleri burada "Hetumlular Sülalesi" olarak varlığını devam ettirmiştir.

Diğer taraftan, Kayseri civarında Bagrat hanedanının son Ermeni Kralı II. Gagik, Bizans İmparatoru'nun emriyle öldürülünce, onun Rupen adındaki akrabası, ailesiyle birlikte 1080 yılında Toroslar'a sığındı ve Gormoloz denilen bir köye yerleşti. Rupen'in oğlu Konstantin'in, 1091 yılında Bizans'ın idaresindeki Vahga (Feke) Kalesi'ni ele geçirmesi, etrafında kalabalık bir Ermeni kitlesinin toplanmasına yol açtı. Böylece Kilikya'da, biri Rupenliler, diğeri de Bizans'a tâbi

Hetumlular olmak üzere iki Ermeni hanedanı hüküm sürmeye başladı. Bunlardan ilki, I. Haçlı Seferi'nin getirdiği yeni şartları, kendi lehine iyi değerlendirerek, bölgede yeni bir siyasî teşekkül olarak ortaya çıkmayı başardı.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu I. Süleymanşah, 1083-84 yıllarında Çukurova'yı fethettikten sonra da, Ermeniler bölgedeki varlıklarını devam ettirdiler ve Kilikya'nın kolaylıkla Haçlıların eline geçmesine yardımcı oldular.

Antakya önlerine ulaşan Haçlı ordusunda baş gösteren gıda sorununun çözümüne, ücret mukabilinde de olsa getirdikleri yiyeceklerle katkıda bulunmasına memnun olan Haçlı reisleri, bunun karşılığı olarak Ermenilerin lideri durumundaki Konstantin'e, "Baron" ve "Markis" unvanı verip, kontluk rütbesine yükselterek ödüllendirdiler.

Ortaya çıkan yeni şartlardan yararlanarak Ermenileri etrafında toplayan Baron Konstantin, 1100 yılında Vahga'da (Feke) öldüğünde, geride Toros ve Leon adlarında iki oğlu kalmıştır. Babasının yerine, "Baron" unvanıyla tahta çıkan I. Toros (1100-1129), Bizans ile Haçlılar arasındaki çekişmelerden yararlanarak Anazarba'yı ele geçirmeyi başardı. Ancak bu arada Bizans İmparatoru Aleksios'un, gönderdiği bir kuvvet Tarsus, Adana ve Misis'i Haçlılardan geri alarak Çukurova'nın doğusuna kadar olan sahada tekrar Bizans hakimiyetini kurdu (1104). Bununla birlikte I. Toros, Haçlı Seferleri dolayısıyla Selçukluların Orta Anadolu'ya çekilmesi ve Bizans ile Antakya Haçlı Princepsliği arasındaki mücadeleden yararlanarak Anazarba'yı elinde tutmayı başardı. Urfalı Vahram, isim belirtmemekle birlikte, I. Toros'un daha başka yerleri de ele geçirdiğini kaydediyor.

I. Toros Dönemi'nde Anadolu'da siyasî hakimiyeti elinde bulunduran Danişmendliler, Doğu Anadolu ile ilgilendiklerinden, Türklerle Ermeniler arasında, Selçuklu şehzadelerinden Melik Arap'ın, 1127 yılında ağabeyi ve Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'a karşı giriştiği taht mücadelesinde mağlup olup, I. Toros'a sığınması ve Ermenilerden askeri yardım alması dışında kayda değer bir hadise olmamıştır.

Ermenileri Torosların dağ kalelerinden düzlük bölgelere indirmeye çalışan I. Toros'un 1129 yılında ölümünden sonra yerine geçen oğlu Konstantin, bir saray entrikası sonucu öldürülünce, I. Toros'un kardeşi I. Leon (1129-1138) tahta geçti. I. Leon, Antakya Princepsi II. Bohemund'un 1130 yılında

Çukurova'ya gerçekleştirdiği saldırıyı Danişmendlilerden aldığı yardım ile önledi. Ancak kısa süre sonra Ermenilerin, Türklerin yaşadığı bölgelere yağma maksadıyla saldırılar düzenlemesi ve halka zarar vermeye başlaması Danişmendli Emir Gazi'yi Çukurova'ya yürümeye mecbur etmiştir. Emir Gazi'ye boyun eğen I. Leon, itaati ve senelik vergi ödeyeceğine dair and içmekle beraber, yapılan antlaşma hükümlerine uymamıştır. Emir Gazi, Karadeniz sahillerinde fetihle meşgul olduğundan Çukurova bölgesine yeni bir harekette bulunamamıştır. Uygulamaya konulamamakla birlikte, yapılan bu antlaşma ile Kilikya Ermenileri ilk kez Anadolu'da hakim olan bir Türk devletine tâbi olmayı ve vergi vermeyi kabul etmiştir.

Çukurova'da hakimiyetini yeniden kurmak ve Antakya Haçlı Princepsliği'ni itaat altına almak amacıyla 1136 yılında İstanbul'dan hareket eden Bizans İmparatoru, 1137 ilkbaharında Tarsus, Adana ve Misis'i kısa sürede teslim almış, Vahga Kalesi'ne sığınan I. Leon'u da esir etmiştir. İmparatora esir düşen I. Leon ve yanında bulunan oğulları Rupen ile Toros, İstanbul'a götürülüp hapsedildi. Rupen, bir müddet sonra öldürülürken, I. Leon da esaretinin dördüncü yılında ölmüştür. Toros ise, babasının ölümünden kısa bir süre sonra İstanbul'dan kaçarak tekrar Çukurova'ya gelmiştir.

Kısa sürede Ermenileri etrafında toplamayı başaran II. Toros (1145-1168), Ermeni hakimiyetini bir kez daha Kilikya ovasına yaymaya çalışmış ve 1151 yılına gelindiğinde Tarsus ve Misis'i Bizans'ın elinden geri almıştır. Bu gelişme üzerine İmparator Manuel, II. Toros üzerine kuvvet sevketti. Lambron Kalesi'nin Hakimi Hetumlu Oşin'i de yanına alan Bizans kuvvetlerinin komutanı Andronikos, Misis'i kuşattı, fakat Ermeniler karşısında mağlup olmaktan kurtulamadı. Bizans ordusunun Ermeniler karşısında başarısız olması üzerine İmparator, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'u, Çukurova üzerine sefer düzenlemek için ikna etmiştir. Esasen, devletin güney bölgesindeki Ermeni- Bizans çatışmasını gözden uzak tutmayan Sultan I. Mesud, Bizans imparatoru ile iyi ilişkiler içerisinde olmayı kendi siyaseti açısından uygun görmüştür. Nihayet, 1153 yılında Ermeniler üzerine sefer tertip eden I. Mesud, saldırıdan önce Ermeni prensine haber gönderip, "Ben senin memleketini tahrip etmeye gelmedim. Bize itaat et, Greklerin elinden almış olduğun yerleri iade et, biz sana dost kalacağız" diyerek hareketinin sebebini bildirmiştir. II. Toros'un bu teklife cevabı "Bir hükümdar olan sizlere gönül rızasıyla itaat ediyoruz. Çünkü siz, bizim gelişip yükselmemizi hiçbir vakit kıskanmamış ve memleketimizi tahrip etmemişsiniz. Fakat bizim memleketimizi Romalılara vermek hususuna gelince, bunu asla kabul edemeyiz" şeklinde olmuştur. Selçuklu Sultanı ertesi yıl, yine Bizans imparatorunun teşviki ile Ermeniler üzerine yeniden ordu sevk etmiş, ancak ortaya çıkan veba salgını ve şiddetli fırtına sebebiyle sonuç alamamıştır.

Çukurova'ya düzenlenen başarısız seferden sonra vefat eden I. Mesud'un yerine, oğlu II. Kılıçarslan geçti (1155). II. Kılıçarslan ile II. Toros arasında herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Nitekim Simbat, bu durumu "II. Kılıçarslan, Toros'un samimî bir dostu idi. O, Toros ile olan dostluğunu da takviye etti" şeklindeki sözleriyle teyit etmektedir. Ancak II. Kılıçarslan, II. Toros'un kardeşi Stefan'ın Selçuklu hakimiyetindeki Maraş'a saldırması, şehrin Hristiyan halkını katlederek mallarına el koyması üzerine Maraş'a giderek duruma müdahale etmek zorunda kalmıştır. Selçuklu sultanının yeniden Maraş'a hakim olması üzerine şehirden kaçan Hristiyan halk tekrar evlerine dönebilmiştir.

II. Toros'un 1168 yılında ölümünden sonra, küçük yaştaki oğlu

II. Rupen tahta geçmiş, ancak bunu kabul etmeyen amcası Mleh, Atabeg Nureddin Mahmud'un yardımıyla Kilikya Ermeni Prenslığı tahtına oturmuştur (1170). Mleh'in, 1175 yılında Ermeni ileri gelenleri tarafından düzenlenen bir suikast ile ortadan kaldırılmasından sonra, Stefan'ın oğlu I. Leon'un torunu olan III. Rupen tahta çıkarıldı.

II. Toros zamanında Çukurova'ya sefer düzenleme gereği duymayan II. Kılıçarslan, III. Rupen Dönemi'nde Ermeniler üzerine yürümek zorunda kaldı. Çünkü III. Rupen, Kilikya'ya girerek bu bölgede oturmak ve hayvanlarını otlatmak hususunda anlaştığı, yaklaşık 10.000 çadır halkından oluşan Türkmenlere saldırmış, birçoğunu katletmiş, kadınları ve çocukları esir alıp sürülerine de el koymuştu. Selahaddin Eyyubî ile anlaşan II. Kılıçarslan, 1180 yılında Maraş yönünden Çukurova'ya girdi. Karşı koyamayacağını anlayan III. Rupen, ülkesinden ayrılmaları halinde, yanındaki esirleri ve aldığı malları iade etmeyi vaat ederek barış teklifinde bulundu. Bunun üzerine 2 Ekim 1180 tarihinde barış yapıldı ve takip eden iki yıl için aralarında barışın korunması konusunda törenle and içildi.

Diğer taraftan 1187 yılında, Rüstem adlı bir Türkmen Beyi de, emrindeki 5.000 atlı ve birçok piyade ile Kilikya'ya girdi. Sis'e kadar ilerleyerek birçok yeri yağmaladı. Bu durum karşısında harekete geçen II. Leon, Maraş civarında çok sayıda Türkmeni öldürdü. Ermeni Prensi, Rüstem Bey'in başında bulunduğu Türkmenleri de bozguna uğratıp bu Türkmen beyini öldürdü, kaanları Servendikar'a kadar takip etti. Yapılan bu saldırıyı II. Kılıçarslan'ın tertiplediğini düşünen II. Leon, şehzadelerin taht mücadelesine başladığı ve devletin güç durumunda bulunduğu bir sırada, misilleme olarak Selçuklu topraklarında bulunan Bragana Kalesi'ne bir kuvvet gönderdi (1188).

II. Leon'un Batılı ücretli askerlerinden ve ordunun komutanı olan Baldouin'in de öldürülenler arasında olduğu bu saldırı sonuçsuz kalınca, II. Leon, iki ay sonra daha büyük bir orduyla tekrar Bragana'ya yöneldi. Kaleyi ele geçirdi ve kale komutanını da öldürdü. Buradan İçel taraflarına yöneldi. Daha sonra kuzeye yönelerek Ereğli'yi ele geçiren II. Leon, oldukça yüklü miktarda para aldıktan sonra burasını bıraktı ve geri döndü. Bu sefer esnasında, Lülüve Kalesi de Lampronlu Oşin'in oğlu Hetum tarafından ele geçirilerek tahkim edildi. II. Kılıçarslan, siyasi bölünme ve kardeşler arasındaki

m¼cadelelerden dolayı, II. Leon'un saldırılarına karşılık veremedi 1192 yılında Konya'da vefat etmiştir.

Kilikya Ermeni Prenslığı'nin artık Yakın Doğu'daki önemli Hristiyan güçlerden biri durumuna geldiğine inanan II. Leon, Papa III. Celestin ve İmparator VI. Heinrich'e elçiler gönderip, taç giyebilmek için yeterli büyüklükte ÷lkeye sahip olduğunu anlatmış ve kral olarak taçlandırılmasını rica etmiştir. II. Leon'un bu arzusu, Tarsus'ta 6 Ocak 1198 tarihinde Roma-Germen İmparatoru VI. Heinrich'in yüksek hakimiyetinin tanınması şartıyla Vali Konrad von Hildesheim ile Konrad von Wittelsbach tarafından "Krallık Tacı" giydirilmesiyle yerine getirilmiştir.

Krallık taçına kavuşan II. Leon, kardeşi I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile giriştiğı taht mücadelesini kazanan ve 1196 yılında Türkiye Selçuklu tahtına oturan R¼kneddin Süleymanşah'ın (1196-1204), Lampron Hakimi Ermeni Oşin ile birlikte 1199 yılında Kilikya Ermeni Krallığı'na karşı düzenlediğı sefer ile karşılaşmıştır. Türkiye Selçuklularındaki iç çekişmelerden yararlanarak kuzeye doğru yayılmaya çalışan II. Leon, bu saldırı karşısında Torosların güneyine çekilmek, haraç (vergi) vermek ve Sultan'ın bir vassali olarak üzerinde Selçuklu Sultanının adının bulunduğu sikkeler kesmek zorunda kalmıştır. Kral, III. Kılıçarslan (1204-1205) Dönemi'nde de haraç göndermeye devam etmekle birlikte, art arda gelen taht değışikliklerinin yarattığı otorite boşluğundan yararlanarak Selçuklu tâbiyyetinden çıkmış ve sınırlara tecavüzlerde bulunmuştur. Göksun'a hücum edilerek birçok Türkün esir ve mallarının yağmalanması (1206), Türkiye-Suriye arasında işleyen kervan yolunun sekteye uğratılması ve Antakya Princepsi'nin de yardım çağrısı sebebiyle I. Keyhüsrev (II. Saltanatı 1205-1211), Ermeniler üzerine sefere çıkmış (1208) ve II. Leon'u mağlup ederek, tekrar Türkiye Selçuklularına tâbi olmasını sağlamıştır.

Selçuklu sultanının vassali olan II. Leon, bir tâbi gibi hareket etmeyip Antakya Princepsi IV. Bohemund'un, Pierre de Locedio adındaki bir Latin patriğini Antakya'da kabule hazır olduğunu bildirmesi üzerine, İznik'teki Bizans İmparatoru'nun desteğini ümit ederek Antakya'nın Bizanslı Patriğı Symeon'u gayet dostane bir şekilde kabul edip Latin Kilisesi'ne ait Çukurova'daki arazilerin büyük bir kısmını Rumlara terketti. Ayrıca 1210'dan itibaren vergi ve 400 şövalye vermek şartıyla

Silifke başta olmak üzere bazı kaleleri, Alman Şövalye Tarikatı'na bağışlayarak, Kıbrıs Kralı I. Hugue'un dostluğunu kazanmaya çalıştı. Nihayet 1210 yılında I. Hugue'un kızkardeşi Sibyll ile evlenerek akrabalık bağı kurdu.

II. Leon, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in, 1211 yılında Bizans ile Alaşehir civarında yaptığı savaşta şehit düşmesi üzerine I. İzzeddin Keykavus ile I. Alaeddin Keykubad arasında başlayan taht mücadelesinde önemli bir rol oynamıştır. I. İzzeddin Keykavus'un sultanlığını ilân etmesi üzerine Keykubad, Erzurum meliki olan amcası Mugisüddin Tuğrulşah ile Ermeni Kralı II. Leon'u bir takım vaadlerle yanına çekerek bir ittifak oluşturmuş ve Kayseri'de bulunan kardeşini kuşatmıştır. Uzun süren kuşatma sırasında çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi ve şehirde sıkıntının artması dolayısıyla ümitsizliğe düşen I. Keykavus, bu güç durumdan Kayseri şahnesi Celâleddin Kayser'in araya girip, çeşitli vaadlerle Ermeni kralını ülkesine dönmeye iknâ etmesiyle kurtulmuştur. II. Leon'un ihanetini ve müttefikleri tarafından terk edildiğini gören Alaeddin Keykubad, mücadeleyi kaybettiğini anlamış, kuşatmayı kaldırarak Ankara Kalesi'ne sığınmak zorunda kalmıştır.

I. İzzeddin Keykavus'un, Konya'ya gelerek Selçuklu tahtına geçmesinin ardından, tamamen etkisiz hale getirmek amacıyla Ankara Kalesi'ne sığınan Keykubad'ı kuşatmasını fırsat bilen II. Leon, yine Selçuklu topraklarına karşı saldırıya geçerek Lülüve, Ereğli ve Larende'yi işgal etmiştir. Kardeşiyle giriştiği mücadeleyi kazanan I. İzzeddin Keykavus, Sinop'un fethinden (1214) sonra, II. Leon'un daha önce ele geçirdiği Lülüve, Ereğli ve Larende'yi güçlük çekmeden geri aldı (1215). Ertesi yıl ise, Maraş tarafından Ermenilere karşı yeni bir sefer düzenledi ve Ermeni kuvvetlerini büyük bir bozguna uğrattı. Ermeni "Büyük Baronu" olarak adlandırılan Kundestabl (Connetable) Konstantin, Lampron Senyörü Baron Hetum'un oğlu Konstantin, Baron Oşin, Baron Vasil ve diğer Ermeni ileri gelenleriyle birlikte şövalyeler esir edilerek, Keban önlerinde bulunan Sultan'ın huzuruna götürüldüler.

II. Leon'u yakalamak için bir hafta boyunca devam eden takibât neticesiz kalınca, kış mevsimimin de yaklaşmasından dolayı, ele geçirilen esir ve ganimetlerle geri dönüldü. Uğradığı ağır mağlubiyetten sonra Selçuklu Sultanı ile anlaşma yapmanın yollarını arayan II. Leon, nihayet altın ve gümüş eşya, at, katır, güzel frenk cariyeleri gibi hediyeler ile birlikte 1218

yılında I. İzzeddin Keykavus'a elçi göndermiş ve Kilikya Ermeni Krallığı'nın Türkiye Selçuklularına tâbiyyetini içeren bir antlaşma yapılmıştır. Ancak bu antlaşmadan sonra gerek Selçuklu Sultanı, gerekse Ermeni Kralı çok yaşamamış, II. Leon 1219'da, I. İzzeddin Keykavus ise 1220'de ölmüştür.

I. İzzeddin Keykavus'un ölümünden sonra Selçuklu tahtına çıkan I. Alâeddin Keykubad Dönemi'nin siyasî olaylarında, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu önemli bir yer tutar. Keykubad'ı Doğu'ya yönlendiren sebeplerin başında hiç şüphesiz Moğol tehlikesi gelmektedir. Ancak Selçuklu Sultanı, Doğu'daki faaliyetlerinden önce Çukurova'ya yönelme gereğini duymuştur. Bunun nedenini, Ermeni tarihçi Simpat'ın Vekâyinâmesi'nde yer alan "Leon, Kılıçarslan oğullarını çok tazyik ederek onların elinden bazı kaleleri aldı, memleketlerini tahribata uğrattı, Müslümanları daima esaret altına aldı ve onların memleketlerini yağma etti" ifadelerinde; Keykubad'ın daha meliklik döneminde II. Leon ile bizzat yaşadığı tecrübede; Ermenilerin müteakip defalar yapılan tâbiyyet antlaşmalarına sadık kalmayan ve güven duygusunu zedeleyen tutumlarında aramak gerekir.

Güneydeki komşusunun Türkiye Selçuklularına düşman olduğunu bilen Keykubad, kendine muhalif emirleri bertaraf ederek devlete hakim olduktan sonra, Ermenileri tamamen etkisiz hale getirmek ve arkasını emniyete almak için hazırlıklara başlamıştır. İbn Bibi'nin, kış mevsimini Alaiye'de geçiren Keykubad, baharda Konya'ya hareket ederken, emirlerin ve askerlerin savaşa hazır olarak Kayseri'de toplanmalarını emretti ifadesi, Sultan'ın sefere hazırlandığını açıkça göstermektedir. İbn Bibi'nin, seferin sebebi olarak gösterdiği Antalya ve Çukurova'da saldırıya uğrayıp soyulan tacirlerin Kayseri'ye gelip Keykubad'ın huzuruna çıkarak şikayette bulunmaları hadisesi de bu sırada vuku bulmuştur.

Antakya Haçlı Princepsi IV. Bohemund'un, veraset meselesi yüzünden mücadele halinde olduğu Ermenilere karşı Keykubad'a ittifak teklifinde bulunması da yine bu döneme rastlar. Antakya Princepsi, Ermenilerle savaşmak konusunda Papa'dan izin isteyip olumsuz cevap alınca, Ermenilere saldırma hususunda Türkiye Selçukluları Sultanı I. Alaeddin Keykubad'a mektup yazmış ve ittifak teklif etmiştir. Esasen bu sırada Çukurova'ya sefer hazırlığını tamamladığı anlaşılan Keykubad, kendi siyasetine hizmet eden bu teklifi kabul ettiğini Antakya

Princepsine bildirdikten sonra, Selçuklu kuvvetlerini üç koldan bölgeye sevk etmiştir.

Çukurova'nın fethiyle görevlendirilen emirlerden Antalya Sübaşısı Mübarizeddin Ertokuş, sahilden ilerleyerek Manavgat ve Anamur başta olmak üzere 40 kaleyi fethederek Silifke'ye kadar ilerlemiş, bu arada Ermenilere Kıbrıs'tan gelecek yardımı da önlemiştir.

Karadan taarruz eden diğer Selçuklu kuvvetleri iki koldan ilerlemiştir. Seferi ayrıntılı bir şekilde anlatan İbn Bibi, hangi emirin, hangi yönde hareket ettiğini belirtmemekte, ancak Maraş yönünden Çukurova'ya giren Selçuklu kuvvetlerinin komutanının Çaşnigir Mübarizeddin Çavlı olduğu, Ceyhan vadisinde bulunan Çinçin Kalesi'nin bu Emir tarafından fethedilmesinden anlaşılmaktadır. Bu durumda Larende tarafından hareket eden ve Sertavul Geçidi'nden geçip Göksu vadisini takip ederek bütün Isauria, yani İç-il bölgesini fethederek Silifke'ye kadar ilerleyen kuvvetlerin başında Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kayınpederi Emir Komnenos Mavrozomes'in bulunduğu sonucuna varmak mümkündür. İbn Bibi, karadan ilerleyen Selçuklu kuvvetlerinin 30 civarında kaleyi ele geçirdiğini ifade ediyor. Buna göre bu sefer sırasında irili ufaklı 70 civarında kale Türklerin eline geçmiştir.

Ermeniler, Selçuklu ordusu karşısında tutunamayınca, Isabella'nın naibi Hetumlu Konstantin, I. Alâeddin Keykubad'a barış teklifinde bulunmuştur. Ermeniler, "her sene bin süvari ve beş yüz çarkçı neferi harp hizmetine göndermeyi, 1218 yılında yapılan antlaşma da belirlenen haracı iki misline, yani 40 bin dinara çıkarmayı ve Ermenilerin keseceği sikkede Sultanın adının da bulunması şartlarını kabul etmek zorunda kalmış ve yeniden Selçukluların tâbii olmuşlardır.

1225 yılında düzenlenen seferin sonucunda, daha önce Çukurova'ya düzenlenen saldırılardan farklı olarak, üç ayrı yönden taarruza geçen Selçuklu kuvvetleri, Kilikya Ermeni Krallığı'na ilk kez bu kadar ağır bir darbe vurarak oldukça dar bir alana hapsetmiş, İskenderun Körfezi'nden Alaiye'ye kadar uzanan Kilikya Ermeni Krallığı sınırları oldukça gerilemiştir. Ayrıca Keykubad, hem vaktiyle kendine ihanet eden ve zor durumlara düşmesine sebep olan Ermenileri cezalandırmış, hem de Doğu'da fetihler ile uğraşırken ve Moğol tehdidine karşı tedbir almakla meşgul olurken Ermenilerden gelebilecek tehlikeleri de önlemiştir. Diğer taraftan sahil

bölgesinde bulunan Korykos (Kızkalesi) ve Ayas gibi ticaret yollarının başlangıcı olan limanlar yine Ermenilerin elinde kalmakla birlikte, daha sonra Türklerin İç-il dedikleri Mersin bölgesi Selçukluların eline geçmiş ve Türklerle iskân edilmiştir.

Ermenilere karşı düzenlenen bu seferden sonra Baron Konstantin, Isabella'yı oğlu Hetum ile evlendirmiştir. Hetum, Ermeni ileri gelenlerince 14 Haziran 1226'da Kilikya Ermeni Kralı ilân edilmiştir. Böylece, Kilikya Ermeni Krallığı'nda hakimiyet, Rupenlilerden Hetumlulara geçmiştir.

Isabella ile evlendirilerek kral ilân edilen Konstantin'in oğlu I. Hetum (1226-1269), Selçuklular aleyhine herhangi bir teşebbüste bulunma cesaretini kendinde bulamamış, babası Konstantin'in yaptığı ve I. Alâeddin Keykubad'ın yüksek hakimiyetinin kabulü demek olan anlaşmaya, I. Keykubad'ın sultanlığı boyunca sadık kalmış ve Selçuklular aleyhine herhangi bir teşebbüste bulunamamıştır. Ancak, I. Alaeddin Keykubad'dan sonra tahta geçen II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi'nde, 1243'de Köseadağ'da Moğollar karşısında alınan mağlubiyetten sonra politikasını değiştirmiş ve Moğolların sadık bir vasali olmuştur. Haleb'e gitmek niyetiyle Konya'dan ayrılan Sultan'ın hanımı ve annesi Kilikya'ya ulaştığında I. Hetum tarafından alıkonuldular. Diğer taraftan yine aynı şekilde Kayseri, Malatya ve diğer şehirlerden Sis yoluyla Suriye'ye kaçmak isteyen devlet adamları ve zenginler de Kilikya'dan geçerlerken tecavüzlere uğradılar, soyuldular ve malları ellerinden alındı. Ayrıca bazı Türk kadınları esir edilerek, Moğollara gönderildi. Bütün bunlardan başka, Ermeniler tarafından Kilikya'dan geçen kervanlara baskınlarda bulunuldu. Ermenilerin bu davranışını cezalandırmak için, Moğollarla yapılan anlaşmadan sonra 1245 sonbaharında Çukurova'ya bir sefer düzenlenmiştir. Selçuklu ordusu Çukurova'ya girdiğinde I. Hetum Adana'da bulunuyordu. Kralın babası Konstantin ile Başkomutan Simpat ise Tarsus'a sığınmışlardır. Tarsus kuşatması sırasında Selçuklu Sultanı'nın öldüğü haberi ulaştığından Ermenilerle, tekrar Selçuklulara tâbi olup haraç ödemek ve Bragana kalesi'nin Selçuklulara teslimi şartlarıyla bir anlaşma yapıldı. Ancak Ermeniler, iki yıl sonra (1248) ani bir baskın ile Bragana Kalesi'ni geri almışlardır.

Çukurova'ya karşı 1245'de yapılan sefer, Selçuklu düzenli

ordularını Ermeniler üzerine gerçekleştirdikleri son harekâttır. Bununla beraber, aşağıda söz konusu edeceğimiz gibi, Selçuklulardan bağımsız olarak, muhtelif Türkmen topluluklarının hemen hemen Selçukluların yıkılışına kadar Ermeniler üzerine akınlarda bulundukları, Ermeni beldelerini yağmaladıkları görülür.

Anadolu'da hakimiyetin Moğollara geçmesiyle I. Hetum, 1247 yılında kardeşi Simpat'ı Moğol Hanı Güyük Han'ın huzuruna göndermiş ve itaatini bildirmiştir. Moğol Hanı ile Kilikya Ermeni Krallığı'nı tanıyan bir sözleşme yapan Simpat, vaktiyle II. Leon'un hakimiyetinde bulunan ve I. Alaeddin Keykubad tarafından fethedilmiş olan kale ve şehirlerin tekrar kendilerine kazandırılması için Moğolların yardım edeceğine dair Han'dan söz aldı. Ayrıca Ermeni memleketinin, manastırların ve Hristiyanların vergiden muaf tutulduğuna dair bir yarlığı alarak geri döndü. Kardeşi Simpat'ın 1247-1250'de Güyük Han'ın huzuruna gidip-gelmesi ve kardeşinin burada çok iyi bir kabul görmesinden sonra durumun kendisi açısından pek uygun olduğunu gören I. Hetum, 1253 yılında Güyük Han'ın halefi Mengü Han'ın huzuruna gitmiştir. Moğol Hanı, I. Hetum ile yaptığı görüşmelerden sonra Ermenilere verilen hakları yenilemiş ve genişletmiştir. Moğollara tâbi olup ülkesini onlardan yana emniyete alan, Suriye ve Doğu Anadolu'daki Hristiyanların konumunu güçlendirmede başarılı görülen I. Hetum, Moğollarla yapılan ittifaka diğer hiç bir vassalda görülmeyen bir sadakatle bağlı kalmıştır.

Moğolların müttefiki olmanın avantajlarını, onların zafer kazandığı sürece kullanan Kilikya Ermeni Krallığı, 3 Eylül 1260 tarihinde vuku bulan Ayn Calut mağlubiyetinden sonra Suriye'de Moğolların gücü zayıflamaya başlayınca, onların müttefiki olmanın bedelini, Yakın Doğu'da yeni bir siyasi güç olarak ortaya çıkan başka bir Türk devletinin, yani Memlûklerin en önemli hedeflerinden biri olmakla ödemişlerdir. Diğer taraftan Türkiye Selçuklu Devleti'nden bağımsız olarak, Çukurova Ermenilerine karşı zaman zaman Türkmenlerin de akın düzenledikleri görülmektedir. Oğuzların Afşar boyundan İslam Bey, 1254 yılında Korykos'a ilerlerken, diğer bir Türkmen Beyi Sarum Bey ise, emrinde bulunan Türkmenler ile Ermeni beldelerine saldırmıştır (1259). Sarum Bey'in saldırılarına karşı koyan I. Hetum'un kardeşi Simpat, Türkmenleri Ereğli'ye kadar takip edip, Mundas Kalesi'ni de ele geçirme başarısını

gösterince, babası tarafından şövalye rütbesine çıkarılarak ödüllendirildi.

Ermenilere karşı mücadele eden diğer bir Türkmen beyi de, kendine katılan Türkmenlerle kuvvet kazanan Karaman Bey'dir. Karaman Bey, Silifke bölgesine akınlarda bulunarak iki kez Kral I. Hetum ile savaşa tutuşmuş, her ikisinde de Ermeni Kralı'nın ordusunu bozmaya muvaffak olmuş, ancak I. Hetum Silifke'yi kurtarmayı başarmıştır (1263).

Memlüklerin, 1265-1267'de gerçekleştirdikleri Kilikya seferinden sonra, babasının yerine tahta çıkan III. Leon (1269-1289) Dönemi'nde de Türkmenler, Kilikya'ya akınlara devam etmiştir. 1276 yılında Türkmenler, Maraş'ta toplanmışlar ve Ermenilere karşı saldırıya geçmişlerdir. Yapılan şiddetli çarpışmalar sırasında, prens Simpat'ın da aralarında bulunduğu çok sayıda Ermeni ileri geleni hayatını kaybetmiştir (1276).

Ermenilerin iç çekişmeler ve bazı baronların ayaklanmaları, Moğollardan da ciddi bir yardım alamamaları, Karaman Türkmenlerine Kilikya'ya yeni bir akın yapma ve Tarsus'u ele geçirme imkanı verdi. Ancak Ermeni Kralı III. Leon, bu durumu Argun Han'a şikayet edince, Moğol birlikleri ile Sultan II. Gıyaseddin Mesud ve Sahip Ata birleşerek Karamanlılara karşı harekete geçtiler. Bu birleşik kuvvetler 1288 yılı başlarında Larende şehrini ve Karaman ülkesini tahrip ettiler.

Sık sık kralların değişmesi ve meydana gelen iç karışıklıklar, Kilikya'nın, gerek Türkmenler ve gerekse Memlükler tarafından hızla işgal edilmesini ve Türkleştirilmesini kolaylaştırdı. Karamanlılar, Mut ve Silifke yolu ile devamlı olarak Ermeni beldelerini aldılar. Böylece Ermeni Krallığı toprakları, Selçuklulardan sonra Karamanoğulları, Memlükler ve Türkmenler tarafından tedricen eritildikçe Türkmenlerle doldu. Çukurova'yı XV. asırda ziyaret eden Fransız seyyahı Bertrandon de la Broquier'e bu havalinin hep Türkmenler tarafından iskan edildiğini kaydetmektedir. Çukurova'ya yerleştirilen Türkmenler arasında Oğuz boylarına mensup Üç ok ve Boz ok kollarından Afşar, Bayındır, Kınık, Döğer, Bayat, Beydili, Üregir boyları, Ağaç-eri ve Varsak aşiretleri bulunuyordu. XIII-XV. yüzyıllarda Şam Türkleri (yahut Türkmenleri) umumî adıyla anılan bu Türkmenler, Kilikya'nın fethine katılarak burada yurt tutmuş, küçük beylikler kurmuş ve bu bölgenin Türkleşmesini sağlamıştır.

Görüldüğü gibi Türkiye Selçuklu sultanları, Türklere ve Türk

bölgelerine karşı girdiği düşmanca hareketleri cezalandırmak amacıyla Kilikya Ermeni Krallığı'na saldırı düzenlemişlerdir. Türkiye Selçuklularının Çukurova'ya arka arkaya ordu sevk ettiği dönemin, genişleme politikası takip eden II. Leon zamanına rastladığı görülür. Kilikya Ermeni Krallığı'nın tarih sahnesinden silinmesinde, Türk- İslâm dünyasının düşmanı olan Moğollar ile işbirliğine girmesi ve onlara yardımcı olan tutumları önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin hakimiyeti altında yaşayan Ermenilerin durumuna bakıldığında ise, belki de o zamana kadar görmedikleri bir hoşgörü ile idare edildikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, I. Haçlı Seferi'nin düzenlendiği yıllarda hüküm süren I. Kılıçarslan'ın, devletin payitahtını kaybetmesine, Hristiyan Batı dünyası ile mücadele etmek zorunda kalmasına rağmen, teb'ası durumundaki Hristiyanlara karşı olumsuz tavır sergilemediği, Mateos'un "Sultan Kılıçarslan muharebede öldü. Hristiyanlar onun için büyük matem tuttular. Çünkü o, her bakımdan çok iyi ve tatlı bir zattı" şeklindeki ifadelerinde açıkça görülmektedir.

Türkiye Selçuklularının siyasî hayatında önemli bir rolü olmayan Ermeniler, kendi kiliselerinin hiyerarşisini Türk Anadolu'sunda devam ettirme imkânı bulmuş, Kayseri, Malatya, Sivas ve Niksar'da Ermeni piskoposların önderliğinde kilise toplantıları tertiplemişler ve zaman zaman da Sultanlardan yardım görmüşlerdir. Kendilerine gösterilen bu hoşgörünün karşılığında Ermeniler, sultanlara sadakatle bağlı kalmışlar, kendilerine iyi davranıldığını düşünerek sadece, ölen Kilikya Ermeni prensleri ve daha sonra da kralları için yas tutmakla yetinmişlerdir.

Ancak Ermenilerin, Türkiye Selçuklu idaresinin çeşitli kademelerinde görevler aldığını gösteren örnekler de vardır. Mesela, Sinop donanmasının başına Hayton adında bir Ermeni reis tayin edilebilmiştir. Yine Moğollar Anadolu'yu istila ettikleri sırada Kayseri'de Hacuk oğlu Hüsam adında bir Ermeni iğdişbaşı olarak görev yapmaktaydı.

Selçuklu Dönemi Anadolu'suna ait nüfusa dair istatistikî bilgiler mevcut olmadığından, o dönemde Anadolu'da yaşayan toplulukların ve dolayısıyla Ermenilerin nüfusunu yaklaşık da olsa tespit etmek mümkün olamamaktadır. Osmanlı Devleti Dönemi'nde nüfusa dair tutulan kayıtlardan hareket edilerek de tahminî bir rakam verilemiyor. Çünkü Osmanlı kaynaklarında

nüfusa dair bilgiler milliyet esasına göre değil de, din esasına göre tasnif edilmiştir. Diğer taraftan, Türkiye Selçukluları Dönemi'nde Anadolu'da yaşayan Ermenilerin nüfusunu tespit etmek, Moğol hakimiyeti zamanında Anadolu'dan alınan vergilerin kayıtlarından da tespit edilememektedir. Çünkü, toplanan vergiler, vilâyetlere göre tasnif edilmiş, ancak hangi vilâyette, kimlerden ne kadar vergi alındığı kaydedilmemiştir.

Gündelik hayatta Ermenilerin kasaba ve köylerde ticaret ve el sanatlarının dışında tarım ile uğraştıkları, özellikle üzüm yetiştirdikleri ve değirmencilik yaptıkları, vakfiyelerdeki kayıtlardan anlaşılıyor. Erzincan'da çıkarılan bakır madeninden çeşitli kap ve alet imâl eden Ermenilerin el sanatlarında, özellikle halı ve kumaş dokumacılığında maharetli oldukları, seyahatnamelerdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Şehirlerde yaşayan Ermeniler daha ziyade ticaret ile uğraşmaktaydı. Caca Oğlu Nureddin Vakfiyesi'nde, Kırşehir'de, Türkmen pazarı, Kunduracılar pazarı, Eskiciler pazarı, Kasaplar pazarı gibi Ermeniler pazarı da geçmektedir. Ermeniler pazarında kebab evinin bulunması, onların yiyeceği- içeceği dair hususlarda da serbestçe ticaret yapabildiklerini göstermektedir. Yine Konya'da, Taniel adında bir Ermeni'nin kasaplık yaptığını Eflaki kaydetmektedir. Bunların dışında, İslâm'ın yasaklamış olduğu alkollü içkilerin de ticaretini yapabildikleri, Konya'da Ermenilerin gittiği bir meyhanenin varlığından anlaşılabılır.

Sonuç olarak Anadolu'da Selçuklu hakimiyetinin başlamasından sonra diğer gayrimüslimler gibi Ermeniler de Bizans'ın baskısından kurtulmuşlardır. Tam bir inanç hürriyetinin mevcut olduğu Türkiye Selçuklularında Ermeniler, siyasî ve iktisadî müsamahanın yanı sıra, dinî inançlarının gereklerini yerine getirebilmişlerdir. Ayrıca Anadolu'da düzenin tesis edilmesinden sonra yerli Hristiyanlara yönelik olarak Türkiye Selçuklularının gerçekleştirdiği tek bir kovuşturma hadisesi yoktur. Onlar yeni hakimlerinin idaresinden daima memnun kalmışlar, hiçbir zaman da Türklerden kurtarılmaları konusunda Avrupalılardan yardım istemek düşüncesinde olmamışlardır.

Doç. Dr. Mehmet ERSAN,

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi / Türkiye.

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 6 Sayfa: 635-644. Taryhy

makalalar